

Mirosław Sitarz

ZADANIA KOŚCIOŁA I PAŃSTWA W SŁUŻBIE CZŁOWIEKOWI. WYBRANE ZAGADNIENIA¹

Zadania Kościoła i państwa, będącymi społecznościami odmiennej natury, są ukierunkowane na służbę człowiekowi, który jest jednocześnie istotą religijną i obywatelem państwa. Dlatego też w artykule zostanie podjęta próba odpowiedzi na następujące pytania: czym różni się posłannictwo Kościoła od zadań państwa? Jakie są podstawy teologiczne i prawne wzajemnych relacji społeczności państwowej i religijnej? Jaki jest cel tych relacji? Jakie systemy relacji Kościół–państwo ukształtowały się na przestrzeni lat?

1. Zadania Kościoła

Kościół jest społecznością religijną założoną przez Jezusa Chrystusa. Zgodnie z *Katechizmem Kościoła Katolickiego*², „«Odwieczny Ojciec, najzupełniej wolnym i tajemniczym zamysłem swej mądrości i dobroci, stworzył cały świat, postanowił podnieść ludzi do uczestnictwa w życiu Bożym», do którego powołuje wszystkich ludzi w swoim Synu: «Wie-

Ks. dr hab. MIROSŁAW SITARZ, prof. KUL, kierownik Katedry Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin, Polska, e-mail: mpsitarz@kul.pl

¹ Artykuł stanowi rozszerzoną wersję publikacji: M. Sitarz, *Zadania Kościoła i państwa w służbie człowiekowi. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. Збірник наукових праць*, red. Міністерство Освіти і Науки України, Міністерство Культури України, Київський Національний Університет Культури і Мистецтв. Випуск 2, Київ: Видавничий Центр Кнукім, 2018, s. 298-307.

² *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Libreria Editrice Vaticana, 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań: Pallottinum, 2009.

rzących w Chrystusa postanowił zwołać w Kościół święty». Ta «rodzina Boża» konstituuje się i urzeczywistnia stopniowo w ciągu kolejnych etapów historii ludzkiej, według postanowień Ojca: Kościół więc «zapowiedziany w figurach już od początku świata, cudownie przygotowany w historii narodu izraelskiego i w Starym Przymierzu, założony ‘w czasach ostatecznych’, został ukazany przez wylanie Ducha, a osiągnięcie swoje wypełnienie w chwale na końcu wieków» (nr 759). Kościół jest rzeczywistością Bosko-ludzką, wspólnotą ochrzczonych oraz społecznością wyposażoną w organy hierarchiczne. Kościół – chociaż powołany przez Chrystusa do pełnienia zbawczej misji w świecie – jednocześnie jest autonomiczny, ale wiąże się ze społecznością państwową³.

Zgodnie z zasadą wyrażoną przez ustawodawcę w kan. 1752 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.⁴, głównym celem i najwyższym prawem Kościoła zawsze powinno być zbawienie dusz (*Salus animarum suprema semper lex esse debet*). Papież Jan XXIII w encyklice o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej *Mater et Magistra*⁵, wskazał na dwa zadania powierzone przez Chrystusa Kościołowi: „by Mu rodził dzieci oraz by je nauczał i rządził nimi, otaczając macierzystą troską życie jednostek i narodów” (nr 1). Biskup Rzymu zwrócił uwagę na zadania Kościoła względem spraw duchowych i doczesnych: „I choć zadaniem Kościoła św. jest przede wszystkim prowadzenie dusz do świętości i zapewnienie im uczestnictwa w dobrach niebiańskich, to jednak troszczy się on także o potrzeby

³ M. Sitarz, *Zadania Kościoła względem Narodu w nauczaniu Prymasa Wyszyńskiego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 12 (2002), z. 2, s. 23.

⁴ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań: Pallottinum, 1984.

⁵ Ioannes PP. XXIII, *Litterae encyclicae de recentioribus rerum socialium processibus ad christiana praecepta componendis Mater et Magistra* (15.05.1961), AAS 53 (1961), s. 401-464; tekst polski [w:] Papież Jan XXIII, *Encyklika o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej (Mater et Magistra)*, Paris: Société d’Editions Internationales, 1965, s. 43-121.

codziennego życia ludzi: nie tylko o ich utrzymanie i warunki bytu, lecz również o dobrobyt i powodzenie w różnych dziedzinach, zgodnie z wymaganiami historycznego rozwoju” (nr 3). Każdy człowiek dąży do podwójnego celu, tj. doskonałości doczesnej i ostatecznej. Dlatego też Kościół spełnia określone zadania zarówno w służbie zbawczej, jak i służbie doczesnej osoby ludzkiej. Ponadto, Kościół spełnia zadania własne i zastępcze. Zadania własne mają charakter uniwersalny i są jednakowe wobec wszystkich, ponieważ wynikają wprost z posłannictwa Kościoła i jego zbawczej misji. Do zadań tych należą przede wszystkim nauczanie prawd wiary i moralności oraz uświęcanie ludzi. Zadania zastępcze wynikają z faktu zakorzenienia Kościoła w życiu poszczególnego Narodu i mają służyć dobru wspólnemu⁶. Zgodnie z nauczaniem soborowym dotyczącym zagadnienia Kościoła w świecie współczesnym zawartym w *Gaudium et spes*⁷, „To wzajemne przenikanie społeczności ziemskiej i niebieskiej można pojąć jedynie za pomocą wiary [...]. Kościół, dążąc do osiągnięcia swojego zbawczego celu, nie tylko daje człowiekowi udział w życiu Bożym, lecz także światłość, która z tego Bożego życia promieniuje, rozlewa na cały świat, szczególnie poprzez to, co uzdrowia i podnosi godność osoby ludzkiej, wzmacnia więzi społeczeństwa ludzkiego i napełnia głębszym sensem i znaczeniem ludzką działalność. Dlatego też Kościół wierzy, że za pośrednictwem swoich poszczególnych członków i całej wspólnoty może wnieść duży wkład w uczynienie rodziny ludzkiej i jej historii bardziej ludzkimi” (nr 40).

Posłannictwo Kościoła ma charakter uniwersalny, ponieważ został posłany do całego świata, do wszystkich ludzi. Stefan Kardynał Wyszyński mówił: „Ludzie zdecydowanie walczą dziś o szacunek, wolność swobodę przekonań, wypowiedzania swych opinii i sądów, swobodę

⁶ M. Sitarz, *Zadania Kościoła względem Narodu w nauczaniu Prymasa Wyszyńskiego*, s. 24.

⁷ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis Gaudium et spes* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025-1115; tekst polski [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań: Pallottinum, 2002, s. 526-606.

układania sobie życia w sposób rozumny i wolny, zgodnie z posłannictwem człowieka. Skąd to wszystko pochodzi? Czy nie z Ewangelii? Czy nie z tego, że Kościół nieustannie Wam mówi o wysokiej godności dzieci Bożych?⁸ Kościół uczy prawdziwego człowieczeństwa, ofiarując „szkołę szacunku dla człowieka”⁹.

Kościół, jako społeczność religijna założona przez Jezusa Chrystusa, bezpośrednio pochodzi od Boga. Służy człowiekowi przede wszystkim poprzez prowadzenie do celu nadprzyrodzonego. Podstawowym i ostatecznym celem działań Kościoła, a także Jego miejsca w świecie i stosunku do państwa jest to, co zawiera się w pojęciu tajemnicy Kościoła. Dla osób niewierzących, obecność Kościoła to obecność „instytucji”, natomiast dla wierzących obecność Kościoła oznacza obecność łaski zbawienia. Dlatego też wzajemne relacje między społecznością religijną a społecznością państwową zawsze należy rozpatrywać przez pryzmat historiozbowczego usytuowania Kościoła¹⁰.

2. Zadania państwa

Papież Leon XIII w encyklice *Immortale Dei*¹¹ stwierdził: „że początek władzy państwowej jest od Boga, a nie od ludu, że nie godzi się ani

⁸ S. Wyszyński, *Co Kościół daje Narodowi na nowe wiary tysiąclecie. Słowa Prymasa Polski podczas głównej uroczystości milenijnej diecezji podlaskiej, Siedlce, katedra, 18 września Roku Milenijnego 1966*, [w:] Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski. *Dzieła zebrane. Tom XVIII wrzesień-grudzień 1966*, red. I. Czarcińska, B. Mackiewicz, A. Rastawicka, Warszawa-Częstochowa: Wydawnictwo Im. Stefana Kardynała Wyszyńskiego Soli Deo, 2016, s. 100-101.

⁹ M. Sitarz, *Posłannictwo Kościoła wobec Narodu w ujęciu Prymasa Polski Stefana Kardynała Wyszyńskiego*, [w:] *Kościół a Naród i Państwo w perspektywie 1050. rocznicy Chrztu Polski. Historia i terażniejszość*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, I. Dosz, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2017, s. 177.

¹⁰ R. Sobański, *Problem stosunku Kościół-państwo w teorii i w praktyce*, „Prawo Kanoniczne” 35 (1992), nr 3-4, s. 11.

¹¹ Leo PP. XIII, Epistola encyclica SS. D. N. Leonis XIII de civitatum constitutione christiana *Immortale Dei* (1.11.1885), ASS 18 (1885), s. 161-180; tekst polski: *Ency-*

pojedynczym ludziom, ani państwowym obowiązkom religijnych mieć za nic, albo różnym wyznaniom jednakową okazywać życzliwość, że nieograniczone prawo myślenia i objawienia swych zdań nie należy do praw obywatelskich, i nie zalicza się do rzeczy zasługujących na względy i poparcie. [...] że Kościół jest społecznością nie mniej jak państwo co do rodzaju i praw swych doskonałą, a naczelnicy państwa źle czynią, kiedy usiłują z Kościoła zrobić sobie sługę, albo kiedy mu odbierają we własnej jego sferze swobodę działania lub w czymkolwiek prawom od Chrystusa mu danym uwłaczają; że w końcu w sprawach, do obu władz należących, naturze rzeczy i zamiarom Bożym odpowiada, nie rozejście się obu władz, a tym mniej ich spór, ale zgoda, stosunkowi pierwiastków, z których obie społeczności pochodzą, odpowiadająca” (nr 35). Państwo jest społecznością naturalną, którą tworzą ludzie dla zaspokojenia potrzeb doczesnych. Pośrednio pochodzi od Boga i jest konsekwencją społecznej natury człowieka (Rz 13,1-2; 1P 2,13-17). Zgodnie z definicją określoną przez papieża Leona XIII w encyklice *Rerum novarum*¹², państwo „odpowiada prawom rozumu i natury, i świadectwom Boskiej mądrości” (nr 25). Państwo ma określone zadania służebne względem człowieka oraz Narodu. Posłannictwem państwa jest dobro wspólne, które – zgodnie z nauczaniem papieża Jana XXIII w encyklice *Mater et Magistra* – „obejmuje całokształt takich warunków życia społecznego, w jakich ludzie mogą pełniej i szybciej osiągnąć swą własną doskonałość” (nr 66). Nawiązali do tego Ojcowie soborowi w konstytucji duszpasterskiej *Gaudium et spes*: „Ludzie, rodziny i różne grupy, składające się na wspólnotę obywatelską, są świadomi, że sami nie zdołają urządzić w pełni ludzkiego życia i rozumieją konieczność

klika papieża Leona XIII *Immortale Dei o państwie chrześcijańskim*, Warszawa: Wydawnictwo Te Deum, 2001.

¹² Tenże, *Litterae encyclicae Sanctissimi D. N. Leonis Papae XIII de conditione officii Rerum novarum* (15.05.1891), ASS 23 (1890-1891), s. 641-670; tekst polski [w:] *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, red. M. Sitarz, M. Grochowina, M. Lewicka, A. Romanko, P. Wierzbicki, Lublin: Wydawnictwo KUL, 2012, s. 214-240.

stworzenia szerszej wspólnoty, w której wszyscy pracowaliby codziennie w celu coraz lepszego osiągania dobra wspólnego. Dlatego tworzą wspólnotę polityczną zróżnicowaną w swych formach. Wspólnota polityczna istnieje zatem ze względu na dobro wspólne, w którym uzyskuje pełne usprawiedliwienie i znaczenie i z którego czerpie pierwotne, właściwe sobie prawo” (nr 74). Podstawowym celem społeczności państwowej i kościelnej jest służba człowiekowi. Konferencja Episkopatu Polski w liście pasterskim z 1949 r. wskazując ciężkie położenie Kościoła stwierdziła: „Podział terenu pracy i środków działania Kościoła i państwa nie jest jednak rozdziałem. Obydwie bowiem społeczności schodzą się w człowieku, któremu obie służą. Obydwie mogą zgodnie prowadzić człowieka, do podwójnego celu jego – doczesnej czy ostatecznej doskonałości. Właśnie ten dwojaki cel człowieka wymaga uzgodnionego działania, by nie tworzyć przykrego rozdwojenia w życiu ludzi, by nie przeciwstawiać w nich ludzkiego Bożemu. Od tysiąca blisko lat Kościół zdobył sobie wielkie znaczenie w społeczeństwie. A wpływów swoich nigdy nie używał na szkodę Polski. Dotąd są one przez ogromną większość uznane i uszanowane”¹³.

3. Relacje między społecznością religijną a społecznością państwową

Relacje między Kościołem i państwem zawsze były i są delikatne oraz skomplikowane. O złożoności tego zagadnienia może świadczyć fakt, że w czasie pogłębiania i rozwijania współczesnej doktryny o Kościele i państwie przez Ojców Soboru Watykańskiego II, Komisje soborowe – przygotowując konstytucję duszpasterską o Kościele w świecie współczesnym, *Gaudium et spes* – opracowały 17 schematów jej nume-

¹³ *List pasterski Episkopatu Polski o radościach i troskach Kościoła, Kraków, w uroczystość Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny 1949 roku*, [w:] *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974*, Paryż: Éditions du Dialogue. Société d'Éditions Internationales, 1975, s. 76.

ru 76¹⁴, zgodnie z którym: „Jest sprawą wielkiej wagi, zwłaszcza tam, gdzie chodzi o społeczeństwo pluralistyczne, aby następowała prawidłowa ocena relacji pomiędzy wspólnotą polityczną a Kościołem i aby dokonywane było jasne rozróżnienie pomiędzy tym, co chrześcijaństwo, czy to indywidualnie, czy stowarzyszeni, kierując się chrześcijańskim sumieniem, czynią we własnym imieniu jako obywatele, a tym, co czynią w imieniu Kościoła wraz ze swoimi pasterzami [...]. Wspólnota polityczna i Kościół są, każde na własnym terenie, od siebie niezależne i autonomiczne. Jednak i wspólnota polityczna, i Kościół, choć z różnego tytułu służą osobistemu i społecznemu powołaniu tych samych ludzi. Służbę tę będą mogli pełnić dla dobra wszystkich tym skuteczniej, im lepiej prowadzić będą ze sobą zdrową współpracę, uwzględniając także okoliczności miejsca i czasu. Człowiek bowiem nie jest ograniczony do samego tylko porządku doczesnego, ale żyjąc w historii ludzkiej, integralnie zachowuje swoje powołanie do życia wiecznego [...]. Sprawy doczesne i to, co w obecnym położeniu człowieka wykracza poza ten świat, ściśle łączą się ze sobą i sam Kościół posługuje się rzeczami doczesnymi, na ile wymaga tego jego posłannictwo”¹⁵.

Człowiek, który jest istotą religijną, a jednocześnie obywatelem danego państwa, dla pełnego rozwoju w płaszczyźnie zarówno duchowej, jak i doczesnej potrzebuje społeczności religijnej i państwowej. Potrzeba ich harmonijnej współpracy wynikająca ze wspólnego pochodzenia od Boga oraz służby człowiekowi, determinuje konieczność wyjaśnienia, co należy rozumieć pod pojęciem „system relacji Kościół – państwo”. System relacji Kościół – państwo to określony zespół założeń doktrynalnych lub ideologicznych, a także sposób ich realizacji w życiu społeczno-politycznym, jakimi kieruje się Kościół wobec państwa oraz

¹⁴ M. Sitarz [i in.], *Od Redaktorów*, [w:] *Kościelne Prawo Publiczne. Wybór źródeł*, s. 11.

¹⁵ Szerzej zob.: M. Sitarz, *Relations between Church and State in „Gaudium et Spes”*, „Philosophy and Canon Law” t. 2 (2016), s. 185-202.

państwo wobec Kościoła¹⁶. Przez system relacji między Kościołem – w szerszym znaczeniu związkiem wyznaniowym – a państwem należy rozumieć również zespół norm prawnych obowiązujących w określonym przedziale czasowym regulujących wzajemne stosunki między społecznością religijną a polityczną.

W historii stosunków między Kościołem i państwem występowały różne formy wzajemnego powiązania tych społeczności. Również na temat tych powiązań wyrażano w ciągu wieków wiele poglądów¹⁷. Uwarunkowania historyczne, warunki socjologiczne, a także założenia teologiczne, ideologiczne i filozoficzne wymuszały kolejne regulacje oraz zmiany w życiu politycznym i społecznym w zależności od okoliczności miejsca i czasu¹⁸. W ciągu wieków powstały różne teorie wyjaśniające relacje Kościół–państwo, określane również jako „teorie katolickie i niekatolickie o prawnym stosunku Kościoła do państwa”¹⁹, do których przede wszystkim zaliczono następujące: 1) *systema potestatis directae in*

¹⁶ J. Krukowski, *Kościelne prawo publiczne. Prawo konkordatowe*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, s. 11.

¹⁷ M. Sitarz, *Teologiczne i prawne podstawy relacji Kościół–państwo*, [w:] *Актуальні проблеми крайнознавчої науки. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Луцьк, 15-16 листопада 2016 р.)*, red. W. Łażnik, Луцьк: Вежа-Друк, 2016, s. 206.

¹⁸ W historii stosunku Kościoła do państwa J. Sawicki wyszczególnił i szczegółowo opisał 10 okresów: 1) okres prześladowania (I w. – 313 r.); 2) chrześcijaństwo jako związek religijny o charakterze publiczno-prawnym (313 r. – 476 r.); 3) stan Kościoła w państwach germańskich do monarchii Karola Wielkiego (476 r. – poł. XVIII w.); 4) stan Kościoła w państwie Karolingów (poł. VIII w. – pocz. X w.); 5) przewaga władzy świeckiej i upadek papieżstwa (X-XI w.); 6) zwycięstwo Kościoła nad państwem, tj. epoka hierokratyczna (XI-XIV w.); 7) upadek światowego stanowiska papieża (pocz. XIV w. – pocz. XVI w.); 8) reformacja i wojny religijne; rozwój władzy księstw terytorialnych (pocz. XVI w. – 1648 r.); 9) rozwój absolutyzmu państwowego; dążenie do podporządkowania Kościoła pod władzę państwową (1648-1789); 10) upadek absolutyzmu; konstytucjonalizm; spirytualizacja prawa kościelnego; era konkordatowa (1789 r. – do dziś), zob. J. Sawicki, *Historia stosunku Kościoła do państwa*, Warszawa: Nakładem Akademii Spółdzielni Wydawniczej z odp. udz. w Warszawie, Wydawnictwo IV, s. 14-178.

¹⁹ M. Sitarz, *Zadania Kościoła względem Narodu w nauczaniu Prymasa Wyszyńskiego*, s. 114.

temporalia (system bezpośredniej władzy Kościoła nad państwem, zgodnie z którym cała władza publiczna, duchowa i świecka, pochodzi od Boga); 2) *systema potestatis directivae* (Kościół ma uprawnienie i obowiązek interpretować prawo z punktu widzenia jego moralności, a przez to wpływać na wiernych); 3) *systema potestatis indirectae* (system władzy pośredniej, według którego Kościół w sprawach świeckich nie ma żadnej władzy, ale ze względów natury moralnej, może rozstrzygać kwestie sporne); 4) *systema hegemoniae status* (system zależności Kościoła od państwa zakładający nadrzędność państwa w stosunku do Kościoła); 5) *systema separationis* (system rozdziału Kościoła od państwa, zgodnie z którym religia jest sprawą prywatną obywatela); 6) *systema coordinationis* (system koordynacji, na podstawie którego Kościół i państwo to dwa równorzędne i niezależne od siebie podmioty)²⁰. Zmienność tych relacji trafnie określił Hugo Rahner (1900-1968) – teolog i historyk Kościoła – stwierdzając: „Dwa tysiące lat historii, które upłynęły od powstania Kościoła, ukazały nam wszystkie możliwości tego realizującego się w walce sporu. Od czasów apostołów aż do dnia dzisiejszego Kościół staje przed «namiestnikami i królami» i walczy o wolność tego, co jest z tamtego świata. Sam też niekiedy znajdował się w niebezpieczeństwie, że zajmie miejsce «namiestników i królów» względem narodów: w okresie starożytnym poczynając od Konstantyna, który chciał być «równym apostołom» i «biskupem w sprawach wewnętrznych» aż do okresu Justyniana i wszystkich jego despotycznych następców na tronie bizantyjskim, na rzecz których Kościół wschodni nazbyt ochoczo wyrzekł się swoich praw; w średniowieczu, gdy Kościół wyszedłszy zwycięsko ze śmiertelnej walki z cesarzami, sądził przez moment, że «dwa miecze» – władza duchowa i państwowo-polityczna –

²⁰ Tenże, *Teologiczne i prawne podstawy relacji Kościół-państwo*, s. 208-214; Tenże, *Zadania Kościoła względem Narodu w nauczaniu Prymasa Wyszyńskiego*, s. 114-117; S. Wyszyński, *Co Kościół daje Narodowi na nowe wiary tysiąclecie*, s. 43-53.

należą jedynie do jego kompetencji i stoją do jego wyłącznej i bezspornej dyspozycji”²¹.

W kształtowaniu się systemów relacji Kościół-państwo, zarówno w świadomości Kościoła i jego misji w świecie, jak i w koncepcji państwa następowały zmiany w postrzeganiu i rozumieniu tych systemów²². W ewolucji systemów relacji między Kościołem i państwem można wyróżnić dwa zasadnicze systemy: 1) system powiązania (monizm religijno-polityczny, cesaropapizm, papocezaryzm, jurysdykcjonalizm) oraz 2) system rozdziału Kościoła od państwa (model amerykański, francuski, niemiecki – odnoszący się do państw demokratycznych oraz model sowiecki – związany z reżimem totalitarnym). W doktrynie prawa wyznaniowego wskazuje się również na system wzajemnej niezależności państwa i Kościoła, który zakłada zarówno rozdział Kościoła od państwa, jak i państwa od Kościoła, tj. model amerykański (separacja czysta) i niemiecki (separacja skoordynowana)²³. Natomiast całkowicie odmiennym od systemu powiązania i systemu rozdziału Kościoła od państwa był proklamowany przez Jezusa Chrystusa dualizm religijno-polityczny, do którego nawiązał papież Gelazy I (410-496) formułując zasadę wzajemnej niezależności porządku kościelnego i państwowego.

Wnioski

Powyższa analiza posłannictwa Kościoła i państwa oraz ich wzajemnych relacji uprawnia do wyciągnięcia następujących wniosków:

1) Kościół to rzeczywistość Bosko-ludzka, do której w sposób wolny należą wszyscy ochrzczeni. Państwo to grupa sformalizowana oparta na zasadach prawa naturalnego.

²¹ H. Rahner, *Kościół i państwo we wczesnym chrześcijaństwie*, przeł. M. Radożycka [komentarz autora], J. Radożycki [teksty greckie i łacińskie], Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1986, s. 8.

²² P. Szoltysik, *Wzajemne relacje między Kościołem a państwem w nauczaniu społecznym Kościoła*, Katowice: Wydawnictwo Księgarnia św. Jacka, 2004, s. 11.

²³ R. Sobański, *Problem stosunku Kościół-państwo w teorii i w praktyce*, s. 12, 19-21.

2) Z racji tego, iż zarówno do państwa, jak i Kościoła należą ci sami ludzie, którzy do pełnego rozwoju w płaszczyźnie duchowej i doczesnej potrzebują społeczności religijnej i państwowej, podmioty te zobowiązane są do służby człowiekowi.

3) W historii stosunków między Kościołem i państwem występowały różne formy ich wzajemnych relacji, wśród których można wyróżnić dwa główne systemy: system powiązania (monizm religijno-polityczny, cesaropapizm, papocezaryzm, jurysdykcjonalizm) oraz system rozdziału Kościoła od państwa (model amerykański, francuski, niemiecki – odnoszący się do państw demokratycznych oraz model sowiecki – związany z reżimem totalitarnym).

Bibliografia

Źródła prawa

Catechismus Catholicae Ecclesiae, Libreria Editrice Vaticana, 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań: Pallottinum, 2009.

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań: Pallottinum, 1984.

Ioannes PP. XXIII, Litterae encyclicae de recentioribus rerum socialium processibus ad christiana praecepta componendis *Mater et Magistra* (15.05.1961), AAS 53 (1961), s. 401-464; tekst polski [w:] Papież Jan XXIII, *Encyklika o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej (Mater et Magistra)*, Paris: Societé d'Éditions Internationales, 1965, s. 43-121.

Leo PP. XIII, Epistola encyclica SS. D. N. Leonis XIII de civitatum constitutione christiana *Immortale Dei* (1.11.1885), ASS 18 (1885), s. 161-180; tekst polski: *Encyklika papieża Leona XIII Immortale Dei o państwie chrześcijańskim*, Warszawa: Wydawnictwo Te Deum, 2001.

Leo PP. XIII, Litterae encyclicae Sanctissimi D. N. Leonis Papae XIII de conditione opificum *Rerum novarum* (15.05.1891), ASS 23 (1890-1891), s. 641-670; tekst polski [w:] *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, red. M. Sitarz, M. Grochowina, M. Lewicka, A. Romanko, P. Wierzbicki, Lublin: Wydawnictwo KUL, 2012, s. 214-240.

List pasterski Episkopatu Polski o radościach i troskach Kościoła, Kraków, w uroczystość Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny 1949 roku, [w:] Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945-1974, Paryż: Éditions du Dialogue. Société d'Éditions Internationales, 1975, s. 76-77.

Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis *Gaudium et spes* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025-1115; tekst polski [w:] Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań: Pallottinum, 2002, s. 526-606.

Literatura

Bączkiewicz, Franciszek, Józef Baron, i Władysław Stawinoga. 1957. *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*. T. 1. Wyd. 3. Opole: Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża w Opolu.

Grabowski, Ignacy. 1948. *Prawo kanoniczne*. Wyd. 4. Warszawa: Nakładem Gebethnera i Wolffa.

Krukowski, Józef. 2013. *Kościelne prawo publiczne. Prawo konkordatowe*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Rahner, Hugo. 1986. *Kościół i państwo we wczesnym chrześcijaństwie*, przeł. Maria Radożycka [komentarz autora], Jan Radożycki [teksty greckie i łacińskie]. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.

Sawicki, Jakub. 1947. *Historia stosunku Kościoła do państwa*. Warszawa: Nakładem Akademii Spółdzielni Wydawniczej z odp. udz. w Warszawie, Wydawnictwo IV.

Sitarz, Mirosław. 2002. „Zadania Kościoła względem Narodu w nauczaniu Prymasa Wyszyńskiego.” *Roczniki Nauk Prawnych* 12, z. 2:21-36.

Sitarz, Mirosław [i in.]. 2012. „Od Redaktorów.” W *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, red. Mirosław Sitarz, Michał Grochowina, Mariola Lewicka, Agnieszka Romanko, i Piotr Wierzbicki, 11-12. Lublin: Wydawnictwo KUL.

Sitarz, Mirosław. 2016a. „Relations between Church and State in „Gaudium et Spes”.” *Philosophy and Canon Law* t. 2:185-202.

Sitarz, Mirosław. 2016b. „Teologiczne i prawne podstawy relacji Kościół-państwo.” W *Aktualni problemi krajoznawczej nauki. Materiali IV Międzynarodowej naukowo-praktycznej internetowej konferencji (m. Łuck, 15-16 listopada 2016 r.)*, red. Władimir Łażnik, 206-211. Łuck: Weża-Druk.

Sitarz, Mirosław. 2017. „Posłannictwo Kościoła wobec Narodu w ujęciu Prymasa Polski Stefana Kardynała Wyszyńskiego.” W *Kościół a Naród i Państwo w perspektywie 1050. rocznicy Chrztu Polski. Historia i teraźniejszość*,

- red. Józef Krukowski, Mirosław Sitarz, i Ireneusz Dosz, 161-194. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Sitarz, Mirosław. 2018. „Zadania Kościoła i państwa w służbie człowiekowi. Wybrane zagadnienia.” W *Miżnarodni widnosini: teoretiko-practiczni aspekti. Zbirnik naukowych prac*, red. Ministerstwo Oswiti i Nauki Ukraini, Ministerstwo Kulturi Ukraini, Kniwskij Nacionalnij Uniwersitet Kulturi i Mistectw. Wipuck 2, 298-307. Kniw: Wydawniczyj Centr Knikim.
- Sobański, Remigiusz. 1992. „Problem stosunku Kościół-państwo w teorii i w praktyce.” *Prawo Kanoniczne* 35, nr 3-4:9-23.
- Szołtysik, Piotr. 2004. *Wzajemne relacje między Kościołem a państwem w nauczaniu społecznym Kościoła*. Katowice: Wydawnictwo Księgarnia św. Jacka.
- Wyszyński, Stefan. 2016. „Co Kościół daje Narodowi na nowe wiary tysiąclecie. Słowa Prymasa Polski podczas głównej uroczystości milenijnej diecezji podlaskiej, Siedlce, katedra, 18 września Roku Milenijnego 1966.” W *Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski. Dzieła zebrane. Tom XVIII wrzesień-grudzień 1966*, red. Iwona Czarcieńska, Beata Mackiewicz, i Anna Rastawicka, 97-105. Warszawa-Częstochowa: Wydawnictwo Im. Stefana Kardynała Wyszyńskiego Soli Deo.

Zadania Kościoła i państwa w służbie człowiekowi. Wybrane zagadnienia

Streszczenie

Kościół to rzeczywistość Bosko-ludzka, do której należą wszyscy ochrzczeni. Kościół jest społecznością religijną, której głównym celem i najwyższym prawem jest zbawienie dusz, zgodnie z zasadą *Salus animarum suprema semper lex esse debet*. Państwo jest społecznością naturalną, którą tworzą ludzie dla zaspokojenia potrzeb doczesnych. Człowiek dla pełnego rozwoju potrzebuje tych dwóch społeczności.

Słowa kluczowe: państwo, Kościół, wzajemne relacje, Sobór Watykański II

The Tasks of the Church and the State in the Service of Man. Selected Issues

Summary

The Church is a Divine-human reality to which belong all baptized people. The Church is a religious community, whose main purpose and the supreme law is the salvation of souls, according to the rule: *Salus animarum suprema semper lex esse debet*. The state is a natural community that people create for satisfying their simple needs. A man needs these two communities for his full development.

Key words: state, Church, mutual relations, Second Vatican Council

Information about Author: Rev. MIROSLAW SITARZ, Professor, Head of the Department of Public and Constitutional Church Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration, John Paul II Catholic University of Lublin, Al. Raclawickie 14, 20-50 Lublin, Poland, e-mail: mpsitarz@kul.pl